

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของกระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลกระทบต่อทิศทางการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้และความรุนแรงของผลกระทบอาจจะมากกว่าในอดีต เพราะระบบเศรษฐกิจของไทยเป็นระบบเปิด หากการพัฒนาประเทศยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการสร้างความสมดุลและภูมิคุ้มกัน รวมทั้งนำทุนที่มีอยู่ในประเทศทั้งทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม และทุนทางทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อมมาใช้ให้เป็นประโยชน์อย่างจริงจังแล้ว การเปลี่ยนแปลงของบริบทโลกจะยิ่งส่งผลกระทบต่อความไม่มั่นคงและยั่งยืนในการพัฒนาประเทศไทยมากยิ่งขึ้น (สุพัศรา สุภาพ. 2550 : 45) การพัฒนาประเทศในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ได้มุ่งการพัฒนาสู่สังคมที่มีความสุขอย่างยั่งยืน โดยการสร้างความสมดุลและภูมิคุ้มกันของการพัฒนาให้เกิดขึ้นในทุกมิติเพื่อความอยู่ดีมีสุขของคนไทย และนำพาประเทศไปสู่ความยั่งยืน ด้วยการให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ โดยเฉพาะทุนทางสังคมที่จะเป็นพื้นฐานหลักในการพัฒนาคุณภาพคนให้เป็นผู้มีความรู้คู่คุณธรรม มีจิตสำนึกสาธารณะ รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ภายใต้กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้ในรูปแบบที่หลากหลายตามภูมิสังคมที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตบนฐานทรัพยากร ภูมิปัญญาและวิถีวัฒนธรรมชุมชน อันจะนำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง และเป็นพลังในการพัฒนาประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2553 : 14)

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบันสะท้อนให้เห็นถึงความไม่สมดุลของการพัฒนาประเทศ ประกอบกับการที่ประเทศไทยก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างรวดเร็ว ขณะที่กระแสโลกาภิวัตน์ได้นำพาระบบเศรษฐกิจยุคใหม่และการสื่อสารไร้พรมแดนเข้ามาความรวดเร็วของการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ภาวะความเป็นเมืองมากขึ้นและพฤติกรรมกรบริโภคเลียนแบบตะวันตก ล้วนส่งผลกระทบต่อชีวิตของชุมชนทั้งสิ้น ปัจจัยดังกล่าวจึงเป็นภัยคุกคาม หากชุมชนขาดความรู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ขณะเดียวกันก็อาจเป็นโอกาสในการพัฒนาชุมชนได้เช่นกัน หากชุมชนสามารถปรับตัวและใช้ประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเหมาะสม (ประเวศ วะสี. 2535 : 35)

สภาพในปัจจุบันของสังคมไทยนั้น ได้รับผลพวงจากการพัฒนาตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา เข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากชนบทสู่เมืองอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการพัฒนาชนบทกับเมือง มีลักษณะแยกส่วนกัน ส่งผลให้เกิดความไม่สมดุลของการพัฒนาชุมชนชนบท ขณะที่วัฒนธรรม ค่านิยมที่คั่งงอและภูมิปัญญาท้องถิ่นยังถูกละเลยและมีการถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่มีน้อย ทั้งระบบคุณค่าของสังคมไทยในเรื่องจิตสาธารณะ ความเอื้ออาทร และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันเริ่มเสื่อมถอย ขณะเดียวกันพฤติกรรมการค้ารงชีวิตและการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนปรับเปลี่ยนไปจากอดีต โดยกระแสวัตถุนิยมที่เข้าสู่ชุมชน ได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคน ในชุมชน ทำให้มีความสะดวกมากขึ้นแต่มีความสุขลดลง มีรายได้ไม่พอกับรายจ่าย มีหนี้สินเพิ่มขึ้นและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลดน้อยลง ในลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้นและชุมชนมีความอยู่ดีมีสุขลดลง (ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์. 2553 : 18) ปัญหาด้านคุณภาพชีวิตที่ปรากฏสะท้อนให้เห็นว่า คน เป็นพื้นฐานสำคัญที่จะขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนให้อยู่ดีมีสุข ซึ่งแนวคิดความอยู่ดีมีสุขตามนิยามของ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ หมายถึงการมีสุขภาพอนามัยที่ดี ทั้งร่างกายและจิตใจ มีความรู้ มีงานทำทั่วถึง มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีวิต มีครอบครัวที่อบอุ่น มั่นคงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ภายใต้ระบบบริหารจัดการที่โปร่งใสของรัฐ ความอยู่ดีมีสุขตามความหมายข้างต้น ได้ครอบคลุมทุกมิติของการดำรงชีวิตที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์รวมและสามารถจำแนกองค์ประกอบได้เจ็ดด้านคือ ด้านสุขภาพอนามัย ความรู้ ชีวิตการทำงาน รายได้และการกระจายรายได้ ชีวิตครอบครัว สภาพแวดล้อมและการบริหารจัดการที่ดีของรัฐ ซึ่งทุกองค์ประกอบจะต้องดำเนินการพัฒนาไปพร้อม ๆ กัน เพื่อให้เกิดผลต่อความอยู่ดีมีสุขของคน ได้อย่างแท้จริง (สิปนันท เกตุทัต. 2534 : 65)

อย่างไรก็ตามในสภาวะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ชีวิตของคนในระดับหมู่บ้านก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านการเพิ่มจำนวนประชากร ปัญหาภัยธรรมชาติ และปัญหาค่านิยมวัตถุนิยม ซึ่งปัญหาที่กล่าวมานี้ ถือเป็นเรื่องสำคัญที่ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคมเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันกันจนเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิด ปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาที่ดินทำกิน ปัญหาน้ำเพื่อการเกษตร ปัญหาการแบ่งพรรค แบ่งพวก และการทะเลาะเบาะแว้ง เป็นต้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมดังกล่าวเป็นสาเหตุที่ก่อให้เกิดปัญหาในการพัฒนาระดับหมู่บ้านมีไม่น้อย โดยผู้ที่จะมีบทบาทในการแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ดีที่สุด คือ ชาวบ้านในหมู่บ้านทุกคนที่จะต้องหันหน้าเข้าหากัน ด้วยความสมัครสมานสามัคคีในการเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (กรมการปกครอง. 2551 : 12-16)

แนวทางในการพัฒนาหรือสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนที่สอดคล้องกับบริบทการพัฒนาประเทศที่สำคัญมี 5 ประการ ดังต่อไปนี้ (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2553 : 17-30)

ประการที่หนึ่ง การพัฒนาคุณภาพคนและสังคมแห่งศีลธรรมและฐานความรู้ โดยที่ “คน” หรือ “ทุนมนุษย์” เป็นทุนสังคมที่สำคัญที่สุด และมีบทบาทเป็นทั้งผู้สร้างการพัฒนาและผู้ได้รับผลจากการพัฒนา จึงจำเป็นต้องพัฒนาศักยภาพคนในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจและสติปัญญา เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันต่อภัยคุกคามที่เกิดจากกระแสการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วของโลก

ประการที่สอง การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นและพัฒนาเครือข่ายสู่ระดับจังหวัดและภายนอก เพื่อสร้างความสมดุลในประโยชน์ของการพัฒนาแก่ทุกภาคส่วนเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการพัฒนา “เศรษฐกิจประชาชน” และ “สังคมชนบท” ที่ให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มและพลังความร่วมมือของประชาชนใน “การสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นอย่างยั่งยืน” โดยการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดพื้นที่เป็นตัวตั้ง เพื่อให้เกิดความสมดุลของการพัฒนาและความยั่งยืนของการใช้ทุน ทั้งทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญา และทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อย่างบูรณาการและเกื้อกูลกัน สอดคล้องกับศักยภาพพื้นที่ในแต่ละชุมชนท้องถิ่น นำไปสู่การรวมกลุ่มกันในระดับชุมชนและท้องถิ่นและทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม โดยมี “การจัดการความรู้และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน” ให้ค้นพบและพัฒนาศักยภาพของตนเอง ได้รับอำนาจและสิทธิในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากร สามารถตัดสินใจอย่างเป็นอิสระและจัดการ “ทุน” ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่นเพื่อบรรเทาปัญหาความยากจนในชุมชนท้องถิ่นและมีธรรมาภิบาลในการจัดการองค์กรชุมชนท้องถิ่นจนสามารถ “พึ่งพาตนเอง” ในระดับชุมชนท้องถิ่นแล้วจึงพัฒนา “เครือข่าย” สู่ภายนอกกับชุมชนอื่นแบบช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

ประการที่สาม การพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานผลิตที่แข็งแกร่งเพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันอย่างสร้างสรรค์ของ “เศรษฐกิจธุรกิจ” ที่สามารถใช้ประโยชน์จากกระแสโลกาภิวัตน์ได้อย่างชาญฉลาดรู้เท่าทันและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศ โดยการพัฒนาเศรษฐกิจบนฐานการผลิตที่เป็นจุดแข็งแกร่งของประเทศและในการสร้างความเข้มแข็งของธุรกิจขนาดกลางและขนาดย่อมให้สามารถแข่งขันได้ต้องยึดหลัก “พึ่งพากันและกัน” โดยใช้กระบวนการพัฒนาเครือข่ายรวมกลุ่มกันเป็นคลัสเตอร์และเชื่อมโยงห่วงโซ่บนฐานความรู้และนวัตกรรมที่เหมาะสม นอกจากนี้การประกอบธุรกิจต้องคำนึงถึง “หลักพอประมาณและความมีเหตุผลในเชิงธุรกิจ” ในการพัฒนาตนเองเพื่อดำเนินธุรกิจให้เติบโตอย่างยั่งยืน “มีความรับผิดชอบต่อ

ผู้มีส่วนได้เสียในกิจการต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม ควรมีส่วนร่วมสร้างชุมชนและสังคมให้เข้มแข็ง น่าอยู่ ซึ่งไม่เพียงสร้างประโยชน์ต่อส่วนรวมแต่ยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้องค์กรอย่างยั่งยืน

ประการที่สี่ การสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากร ความหลากหลายทางชีวภาพและคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สามารถรักษาสมดุลระหว่างการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทุนทรัพยากรธรรมชาติ รักษาความสมดุลของระบบนิเวศ และสร้างสภาพแวดล้อมที่ดีให้เป็นฐานการดำรงวิถีชีวิตของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นในสังคมชนบทได้อย่างสมดุลและยั่งยืน โดยอนุรักษ์ฟื้นฟูดิน ลุ่มน้ำ ป่าไม้ ชายฝั่งทะเล และความหลากหลายทางชีวภาพ สร้างความเป็นธรรมให้ชุมชนมีสิทธิในการเข้าถึงและจัดการทรัพยากร ส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างจิตสำนึกของประชาชนและชุมชนให้มี “จริยธรรม” ในการอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าพร้อมทั้งพัฒนาคุณค่าความหลากหลายทางชีวภาพที่อยู่บนฐานความรู้ ภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่นและความสามารถในการจัดการชุมชน

ประการที่ห้า การเสริมสร้างระบบและวัฒนธรรมธรรมาภิบาลและประชาธิปไตยในสังคม เพื่อสร้างความเป็นธรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองให้กับทุกภาคส่วนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข และประเทศไทยมีเสถียรภาพสามารถยกระดับขึ้นสู่ความเป็นสากลในประชาคมโลก โดยเสริมสร้างความแข็งแกร่งของโครงสร้าง กลไก และกระบวนการบริหารจัดการประเทศบนหลักธรรมาภิบาลและประชาธิปไตยที่ทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน ภาคประชาสังคม ภาคปัจเจกชนและครอบครัวมีส่วนร่วมผนึกพลังขับเคลื่อนการพัฒนาและการบริหารจัดการสังคมไทย ให้มีการสร้างความโปร่งใสของกระบวนการตัดสินใจซึ่งจะทำให้การทุจริตประพฤติมิชอบกระทำได้ยาก มีความรับผิดชอบตรวจสอบได้และรับผิดชอบต่อการตัดสินใจ รวมทั้งมีกฎเกณฑ์ที่ดีกำหนดความสัมพันธ์ของทุกภาคส่วนที่ยุติธรรมชัดเจนและสร้าง “สิทธิและการยอมรับในส่วนรวมของแต่ละภาคในสังคม”

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน มีพื้นที่การปกครองครอบคลุม 20 จังหวัด เป็นภาคที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ที่สุด มีพื้นที่ประมาณ 170,218 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 105 ล้านไร่) และมีประชากรมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่นๆ คือ มีพื้นที่ประมาณ 1 ใน 3 ของประเทศ และมีประชากรมากเป็นสัดส่วน 1 ใน 3 ของประเทศ หรือประมาณ 23 ล้านคน เป็นภาคที่มีพื้นที่เกษตรกรรมมากที่สุด คือ ประมาณร้อยละ 44 ของประเทศ อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานที่มีประเพณีและวัฒนธรรมเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นสืบมาช้านาน โดยมีแหล่งโบราณสถาน ศิลปะ สถาปัตยกรรม และโบราณคดีซึ่งเป็นมรดกของประเทศที่สำคัญ แต่ประชากรส่วนใหญ่ในภาคอีสาน ยังคงประสบกับปัญหาความยากจน โดยพบว่ามีสัดส่วนคนจนสูงกว่าทุกภูมิภาคถึงร้อยละ 59.8 สัดส่วนผู้ด้อยโอกาสสูงที่สุดร้อยละ 49.3 เกษตรกร

กว่า 1 แสนครอบครัวไม่มีที่ดินทำกิน คิดเป็นร้อยละ 5 ของครัวเรือนทั้งหมดในภาค หรือคิดเป็น 23% ของครัวเรือนที่ไม่มีที่ทำกินทั้งหมดของประเทศ นับเป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้คนต้องอพยพไปขายแรงงานที่อื่นเป็นจำนวนมากที่สุด ไม่ว่าจะเข้ากรุงเทพฯ เมืองใหญ่ๆ หรือต่างประเทศ เพื่อไปแสวงหาโอกาสทางด้านเศรษฐกิจ และสังคมที่ดีกว่า <http://www.codi.or.th/reform/dmdocuments/northeast.pdf>. ข้อมูลวันที่ 1 ธันวาคม 2555)

แนวทางการแก้ไขปัญหาดังกล่าวนั้น ก่อนอื่นต้องอาศัยความเชื่อเบื้องต้นว่ามนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้สูง สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ (ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, 2553 : 30) การเรียนรู้นอกจากจะสร้างสรรค์ภูมิปัญญาให้มนุษย์สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องแล้ว ยังก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และความปิติแก่ผู้เรียนรู้อีกด้วย เป้าหมายการจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน คือ เพื่อสร้างปัญญาให้คนในชุมชนสามารถพัฒนาตนเอง หรือเสริมสร้างพลังให้คนในชุมชนสามารถพึ่งตนเองและพึ่งพากันเองได้มากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการเชื่อมต่อการประสานระหว่างบุคคลและชุมชน โดยผ่านกระบวนการกลุ่มและเครือข่ายการเรียนรู้ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนให้มีคุณภาพ เพื่อพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการนั้น มีสาระและขอบเขตกว้างขวาง โดยเฉพาะการเลี้ยงชีพของคนในชุมชน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากทุกส่วนของสังคม ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาชน การเรียนรู้ในชุมชนจึงมิได้เกี่ยวข้องกับบุคลากรทางการศึกษาเท่านั้น แต่เป็นการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย (ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, 2553 : 23) การจัดการกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนควรนำไปสู่วัตถุประสงค์หลาย ๆ ประการพร้อมกันๆ กัน เช่น เพื่อสืบค้นผู้นำจิตวิญญาณ สร้างความเข้าใจร่วมกันสร้างคุณค่าและจิตสำนึกใหม่ ปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม เกิดความเอื้ออาทร สร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน สร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ (วิคิดและวิธีทำงาน) ทราบปัญหาและความต้องการของชุมชน ได้แนวทาง วิธีการและแผนงานการแก้ปัญหาได้เริ่มทดลองปฏิบัติ ได้โจทย์วิจัย เกิดการระดมองค์ความรู้ในท้องถิ่น ได้องค์ความรู้ใหม่ และขยายผลผ่านการสรุปบทเรียนร่วมกัน ได้หลักสูตรท้องถิ่นและนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนการสอน ชุมชนมีโอกาสเรียนรู้และจัดการความรู้ร่วมกัน รวมทั้งสิ่งแวดล้อมได้รับการอนุรักษ์และฟื้นฟู (ประทีป วีระพัฒนนิรันดร์, 2553 : 35)

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและควรทำการศึกษาว่ามีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนของประเทศไทย และผู้วิจัยควรจะสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทยที่เหมาะสมอย่างไร เพื่อนำสารสนเทศที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้มาใช้ในการวางแผนและพัฒนาประเทศในการบริหารราชการและการปกครองส่วนภูมิภาคและส่วนท้องถิ่นให้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

คำถามการวิจัย

1. มีปัจจัยอะไรบ้างที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย
2. รูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยที่เหมาะสมควรเป็นอย่างไร
3. ผลการวิพากษ์รูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทยโดยผู้เชี่ยวชาญเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย
2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย
3. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทยให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบยืนยันและวิพากษ์ให้ข้อเสนอแนะ

สมมติฐานการวิจัย

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย ได้แก่ ปัจจัยด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสม ปัจจัยด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ปัจจัยด้านความสามารถในการพึ่งตนเอง ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์
2. รูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทยที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีความเป็นไปได้ในระดับมาก

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ เป็นการศึกษาในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 4 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดกาฬสินธุ์ (กลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์)

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาบริบทการพัฒนาชุมชนยั่งยืน

3. ขอบเขตด้านเวลา เดือนพฤษภาคม 2556 – เดือนพฤษภาคม 2557

4. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มคือ

4.1 กลุ่มภาคประชาชน กำหนดมาจากหมู่บ้านในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน 4 จังหวัด หมู่บ้านละ 1 คน จำนวน 7,939 คน จากนั้นใช้สูตรทาร์โร ยามาเน่ ในการคำนวณหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างได้ จำนวน 380 คน

4.2 กลุ่มนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ ผู้นำชุมชน และผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาชุมชน จำนวน 20 คน

5. ขอบเขตด้านตัวแปร

5.1 ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ปัจจัยด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสม ปัจจัยด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน และปัจจัยด้านความรู้เกี่ยวกับกระแสโลกาภิวัตน์

5.2 ตัวแปรต้นกลาง ได้แก่ ปัจจัยด้านความสามารถในการพึ่งตนเอง

5.3 ตัวแปรตาม คือ รูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืนภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย

นิยามศัพท์เฉพาะ

รูปแบบการพัฒนาชุมชนยั่งยืน หมายถึง กระบวนการที่จะดำเนินการเสริมสร้างความเจริญทางการเมืองเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมให้แก่ท้องถิ่นชนบทให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยการริเริ่มจากภาคประชาชนและ การเข้าดำเนินงานของหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งประกอบด้วยปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาหมู่บ้านชุมชน จำนวน 6 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยด้านการเรียนรู้ที่เหมาะสม หมายถึง การที่ชุมชนมีการบริหารจัดการกลุ่มและผู้นำการจัดกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีกระบวนการวิเคราะห์ข้อมูลสถานการณ์ภายในและภายนอกเพื่อการแก้ไขปัญหาและหาทางออกให้กับคนในชุมชน มีเวทีในการพบปะพูดคุย สัมมนา ประเด็นสาธารณะ มีการเรียนรู้แบบสร้างเครือข่ายเป็นการเรียนรู้นอกชุมชน มีการแสวงหาความรู้จากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่นนอกชุมชน เช่น การฝึกอบรม การประชุมสัมมนาและการศึกษาดูงาน

2. ปัจจัยด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง ชุมชนมีการบันทึกภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อถ่ายทอดเผยแพร่และนำไปปรับใช้ ชุมชนมีกิจกรรมสืบทอดเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น และครัวเรือนมีการเรียนรู้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน

3. ปัจจัยด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ หมายถึง ชุมชนมีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพของท้องถิ่น โดยเทคโนโลยีที่นำมาใช้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมสามารถผสมผสานกับภูมิปัญญาของคนในชุมชน

4. ปัจจัยด้านความสามารถในการพึ่งตนเอง หมายถึง การที่ชุมชนมีระบบเศรษฐกิจที่สมดุลมีความสามารถในการพึ่งตนเองได้และมีความเข้มแข็งของการผลิต ซึ่งประเมินได้จากองค์ประกอบด้านความสมดุล ได้แก่ ความหลากหลายในการประกอบอาชีพความสมดุลของรายได้รายจ่ายและการออม ต้นทุนการผลิตหรือต้นทุนการประกอบอาชีพต่ำกว่ารายได้จากผลผลิต สัดส่วนความยากจนของคนในชุมชน และองค์ประกอบด้านความสามารถในการพึ่งตนเองได้แก่ การประหยัดและการออม การมีงานทำตลอดปี มีอาหารพอกินตลอดปี ลดการพึ่งพิงปัจจัยการผลิตและทุนจากภายนอก

5. ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง ชุมชน มีการจัดทำแผนชุมชน คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดเวทีประชาคมเพื่อแก้การแก้ปัญหาาร่วมกัน การเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะโดยสมัครใจ คนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของคนในชุมชนที่เข้ามามีส่วนในการตรวจสอบงบประมาณและความโปร่งใสในการบริหารงาน

6. ปัจจัยด้านความเข้าใจกระแสโลกาภิวัตน์ หมายถึง รับรู้ถึง การพัฒนา การติดต่อสื่อสาร การคมนาคมขนส่ง และเทคโนโลยีสารสนเทศ อันแสดงให้เห็นถึงการเจริญเติบโตของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง เทคโนโลยี และวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคล ชุมชน หน่วยงานธุรกิจ และรัฐบาล ทั่วทั้งโลก

7. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบนของประเทศไทย หมายถึง จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

สารสนเทศที่ได้จากการวิจัยสามารถนำไปใช้ในการวางแผนและพัฒนาเพื่อสร้างความยั่งยืนของชุมชนและสังคมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่อไป